

Oskarshamns gamla kyrkogård

Oskarshamns stadsförsamling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2005

Liselotte Jumme
Kyrkoantikvariska rapporter 2005, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
Växjö stift – en kort historik	5
OSKARSHAMNS GAMLA KYRKOÅRD	8
Kyrkomiljön	8
Kyrkan	8
Kyrkogårdens historik	8
Beskrivning av kyrkogården idag	10
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	12
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOÅRDEN I DESS HELHET	21
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för värden av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövärden.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/ begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödsystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och läns museerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Liselotte Jumme och Cecilia Ring vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland (dessutom troligen delar av nuvarande Kanada). Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydskanandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala, genom en påvlig skrivelse år 1164, blev ärkebiskopssäte bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet tillskapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Uppgifterna kring vilka områden som omfattades av den nyinrättade biskopsstolen i Växjö är dock inte entydiga då Växjöstiftets avgränsning mot Linköping relativt omgående blev föremål för en segdragen konflikt främst rörande de båda landen "Finnveden och Njudung" vilka tillsammans med virdarnas land "Varend" kom att utgöra en särskild lagsaga, den s.k. Tiohäradslagsaga. Tiohäradslagens kyrkobalk utgör en viktig källa till kunskap om samhällsförhållanden under de första kristna århundradena och var den gällande kyrkolagen i Växjö stift och angränsande delar av Linköpings stift långt fram i tiden. Kyrkobalken föreskrev de rättigheter och skyldigheter som gällde beträffande uppförande av kyrka och anskaffande av inventarier härtill samt tillsättning av präst och ansvaret för dennes ekonomiska bärning. Lagstiftningen innefattade också bestämmelser om biskopen och dennes uppgifter. Till dessa hörde framförallt vigning av präster och kyrkor men också ansvaret för läran samt utövandet av såväl administrativ som juridisk myndighet liksom ekonomisk förvaltning.

Företrädarna för det nyinrättade Växjöstiftet torde ha hävdats att biskopsdömet borde sammanfalla med lagsagan. Från Linköpings stift sökte man uppenbarligen inskränka den nya stiftsbildningen till att endast omfatta Varend. Frågan kring stiftets utbredning kom slutligen att fastslås genom den påvliga legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248 genom vilken Finnveden och Njudung tilldelades Linköpingsstift medan Växjöbiskopen fick nöja sig med Varend. Därigenom kom Växjöstiftet att bli det i särklass minsta stiftet i den svenska kyrkoprovinsen med endast omkring 60 socknar. För stiftsledningen i Växjö innebar stiftets begränsade omfattning en motsvarande begränsning av ekonomiska resurser och inflytande.

Ungefär ett århundrade efter Växjöstiftets bildande konstituerades domkapitlet som i stiftsstyrelsen har varit rådgivande och ställföreträdande. Domkapitlets uppgift var främst att svara för gudstjänst och undervisning i domkyrkan.

År 1555, i samband med att Kalmar ordinarie domstol bildades, överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden utgjordes då av Västbo, Östbo och Sunnerbo härader och hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift.

När Jönköpings och Kalmars ordinarie domstolar upphörde 1568 återgick man praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Denna indelning av stiftet bevarades fram till 1900-talets början då en väsentlig förändring av den yttre ramen kom till stånd och Kalmar stift bildat 1603, slogs samman med Växjö stift. Beslut i frågan fattades vid 1903 års riksdag. En sammanslagning skulle äga rum i samband med nästa biskopsvakans i något av de två stiftet. Detta realiserades sedan biskop Tottie i Kalmar avlidit varefter sammanslagningen ägde rum den 1 augusti 1915. Kalmar stift omfattades då av Handbörds, Stranda, Norra och Södra Møre härader samt Öland.

Av svenska kyrkans tretton stift kommer Växjö på femte plats såväl med avseende på areal som på folkmängd. Växjö stift omfattar sedan 1915 större delen av Småland samt Öland. De delar som ej innefattas av stiftet är Aspeland, Sevede och Tjust härader i norra delen av Kalmar län samt Södra och Norra Vedbo härader i nordöstra delen av Jönköpings län, som alla ingår i Linköpings stift, samt Mo härad i nordvästra Jönköpings län vilket är en del av Skara stift. Växjö stift är indelat i sexton kontrakt nämligen Kinnevald, Allbo, Sunnerbo, Konga, Vidinge, Tvetå, Vista, Östbo, Västbo, Västra Njudung, Östra Njudung, Norra Møre, Södra Møre, Stranda och Handbörd, Ölands norra samt Ölands södra kontrakt.

Att kontrakten i officiella sammanhang ofta nämns i just denna ordning speglar stiftets utveckling med utgångspunkt från det gamla Värendsstiftet kompletterat med Kalmar stift.

Vid millenniumskiftet blev Svenska kyrkan ett eget trossamfund och statskyrkan i Sverige upphörde. Växjö stift har arbetat med den kyrkliga indelningen och strukturförändringar pågår där församlingar slås samman, eller delas. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner.

Växjö stift omfattar cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

OSKARSHAMNS GAMLA KYRKOGRÅRD

Fastighetsbeteckning: Oskarshamn 3:52, Oskarshamns stadsförsamling, Oskarshamns kommun, Stranda härad, Kalmar län, Småland.

Befolkningstal: 1860: 2237 inv, 1880: 5382 inv, 1900: 7098 inv, 1920: 9231 inv, 1955: 11754 inv, 2004: 15023 inv

Kyrkomiljön

Oskarshamns gamla kyrkogård ligger centralt placerad i staden intill kyrkan och stadsparken. Kyrkotomt och kyrkogård åtskiljs av Parkvägen med en allé av stora träd. I kyrkogårdens västra del ligger församlingshemmet på en liten höjd. Församlingshemmet uppfördes 1939 efter ritningar av Ragnar Berggren. Stora delar av kyrkogårdens yta är lågt belägen i terrängen, vilket gör att man har en god överblick från omgivande gator och trottoarer. Söder om kyrkogården ligger Stora torget och flera av stadens centrala funktioner. Längs den till kyrkogården i norr gränsande Södra Långgatan ligger bl a pastorsexpeditionen, som tidigare var kyrkoherdebostad, och frimurarnas gamla lokal. Sydost om kyrkogården ligger Valhallaskolan som upptar ett stort markområde.

Kyrkan

Oskarshamns stad grundades 1856 och utgjorde från 1873 annexförsamling till Döderhult. År 1874 inleddes arbetet med kyrkobygget. Ritningarna utfördes av arkitekten J.P. Schonberg och arbetet genomfördes under ledning av byggmästaren S. Malm. Såväl interiört som exteriört präglas kyrkan av nygotiska stildrag. Interiört har dock en del förändringar gjorts, med bl a byte av bänkinredning, vilka tillfört kyrkan nyklassicistiska element. Flera inventarier som tillkommit efter kyrkans tillblivelsetid, t ex predikstolens baldakin, 1927, och dopfunten, 1931, har dock anpassats till kyrkorummets nygotiska karaktär.

Kyrkogårdens historik

Den allra första kyrkogården i Oskarshamn var en kolerakyrkogård som låg på det som idag är Norra torget. Kolerakyrkogården anlades 1834. I övrigt användes Döderhults kyrkogård som Oskarshamnarnas (Döderhultsviks-bornas) gravplats. Fram mot 1800-talets mitt började det dock bli trångt på Döderhults kyrkogård och många ansåg att det växande Oskarshamn behövde såväl egen kyrka som kyrkogård. År 1856 hade ju också Oskarshamn fått sina stadsprivilegier vilket ytterligare aktualiserade frågan om en egen kyrka och kyrkogård.

År 1864 inköpte staden tre mossar från Fredriksbergs stora gods. På två av mossarna skulle anläggas stadspark och på en av dem kyrkogård. Området som då låg i norra utkanten av staden kallades allmänt ”mossen”. Vissa var dock tveksamma till kyrkogårdens placering då man ansåg att platsen nog inom kort skulle behövas till stadens bebyggelse. Ritningarna till begravningsplatsen godkändes av biskopen och landshövdingeämbetet den 31 januari 1873 och i oktober samma år påbörjades arbetet. Anläggningsarbetet tog dock tid och från Döderhult kom propåer om den saktfärdighet man tyckte omgav anläggandet. Arbetet bedrevs under ledning av konsul Lundberg. Vid anläggningsarbetena användes bl a barlaststen från fraktskutor. Den 26 september 1875 invigdes kyrkogården av kontraktsporten Jonas Carlstedt. Året innan hade också kyrkan invigts. Först att begravas var ”gossen” Oscar Stephanusson, 7 år gammal. Något är känt om kyrkogårdens struktur vid anläggningstiden. Enskilda gravplatser, köpegravar, vilkas pris bestämdes till 30-50 kronor alltefter läge och storlek, uppläts på ytterkanterna av området. Mitten av kyrkogården bildade ett sk allmänt område, för allmänna gravar eller linjegravar. Enligt uppgift löpte linjerna i nord-sydlig riktning.

Strukturen syns delvis än idag med de stora påkostade familjegravarna på höjderna i kyrkogårdens utkanter, främst i kvarter 7 och 8. Av nuvarande rester att döma fanns, åtminstone sedan 1890-talet främst familjegravar även i kvarter 5 och 6 i kyrkogårdens inre. Av linjegravarna, som åtminstone bör ha funnits i dagens kvarter 1-3 samt 4, finns idag inte många spår. Troligt är dock att träkors och gjutjärnskors var vanliga gravvårdstyper här. Fram till år 1884 förrättades alla begravningar utomhus men då bestämdes att förrättningarna, under den kalla årstiden, kunde hållas i kyrkans vapenhus. I källorna anges att kyrkogården gång efter annan utvidgades genom sprängnings- och fyllnadsarbeten. På gamla kartor över staden kan man dock inte se att kyrkogården på något genomgripande sätt utvidgats sedan 1891. Troligen var det så att kyrkogården anlades etappvis, med nya rader och kvarter allteftersom behov fanns, men att kyrkogårdens yta i stort sätt var given från början. Enligt en karta från 1895 finns ett gångsystem markerat som i stort motsvarar dagens och många markeringar för träd finns utsatta. Träden står dels strikt längst gångsystemet, dels i små grupper här och där. Ingångar fanns där dagens två ingångar finns, dels i öster, dels i det nordöstra hörnet. Dessutom fanns vid denna tid en ingång mot söder. Här kan man än idag se en tidigare öppning i resterna av en mur. Redan omkring år 1900 ansågs kyrkogården i det närmaste vara fullbelagd. År 1903 beslutade man att anlägga en ny kyrkogård i stadens utkant. Nya kyrkogården invigdes 1906. Den första delen kom stilmässigt att knyta an till den Gamla kyrkogården. Även här utnyttjades de naturliga förutsättningarna med monumentala gravplatser som anlades på höjderna i kyrkogårdens utkanter och enklare i de inre delarna.

Del av stadskarta från 1891. Kyrkogården är redan vid denna tid genomplanerad med gångsystem och begravningsytor.

Genom åren har kyrkogårdens yta påverkats en del av förändringar i omgivningarna. Södra Långgatan norr om kyrkogården har breddats, vilket bara påverkade en gravplats (Petrés). På 1930-talet då församlingshemmet byggdes minskade också kyrkogårdens yta i nordväst. På

denna del av kyrkogården ska dock inga gravar ha berörts. Även i väster ska kyrkogårdens yta ha minskat något, detta genom förändring av gatorna på den sidan. Inte heller här ska några gravar ha berörts. Kyrkogården har kontinuerligt brukats under åren. Gravvårdar och gravplatser har tagits bort och nya tillkommit. Framförallt i kvarter 4 och 5, men också i kvarter 6 har många äldre gravvårdar tagits bort genom åren. Numera har man från kyrkogårdsförvaltningens sida uppmärksammat de kulturhistoriska värdena och låter äldre gravvårdar stå kvar.

År 1950 anlades en urnlund, kv 1, på kyrkogården och år 1962 tillkom urngravskvarteren 2 och 3. Dessa lades på ett område där troligen funnits mest linjegravar tidigare. Här ska dock bara ett fåtal gravkullar ha funnits kvar vid anläggningstiden på 1950-60-talen. Det sägs i handlingarna att inga begravingar ägt rum i det aktuella området på 55 år. Utformningen av kvarter 2 och 3, 1960-tales urngravsområde, anpassades till kvarter 1 och ritades av stadsträdgårdsmästaren Bengt Johansson. Enligt beskrivningen skulle de fem eller sex gamla gravar som fanns i området inordnas i det nya området. Så gjordes också och idag finns några få äldre gravstenar i området. På 1980-talet ordnades kvarter 4 för urngravar. Här fanns tidigare sannolikt linjegravar, varav ett par ännu finns bevarade.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogården har en oregelbunden form och består av kvarter 1-8, vilka tillsammans upptar en yta av ca 1,5 hektar. Längs det större gångarna finns stora träd. Kvarter 7 och 8 består mestadels av stora, påkostade gravplatser och är belägna på en högre marknivå i områdets nordvästra respektive sydöstra del. Här finns många grusgravar och påkostade stenarbeten. Kvarter 1-3 på kyrkogårdens södra och sydöstra del utgörs av regelbundet utformade urngravar anlagda på 1950-60-talen. Kvarter 5 och 6 är gamla kistgravområden, mestadels för familjegravar, där gravvårdarna är placerade i rader i gräsmatta. Bitvis är luckorna mellan gravvårdarna stora. Kvarter 4 är ett nyanlagt urngravskvarter med vårdar från främst 1980-talet och framåt. Vårdarna är placerade i gräsmatta. Marken kring kyrkogården är högre belägen än merparten av kyrkogårdens område, vilket gör att man från alla håll kan "titta ner" i kyrkogården från omgivande trottoarer och vägar. Många av den yttre kantens gravplatser ligger också lite högre beläget än kyrkogårdens inre delar.

Omgärdning

Mot öster och nordost finns stödmur av oregelbundet stora granitblock. I norr och nordväst finns ingen egentlig avgränsning förutom de tydliga sluttningar som omgärdar kyrkogården. I väster och söder finns, förutom sluttningarna och en låg stödmur, ett Gunnebostängsel som avgränsning.

Ingångar

I öster, i höjd med kyrkans torn, genom modern grind av svartmålad järnkonstruktion mellan grindstolpar av granit. I nordost genom grind och stolpar lika den östra ingången. Mellan församlingshemmet och kyrkogården finns en enkel trappa i kyrkogårdens nordvästra del.

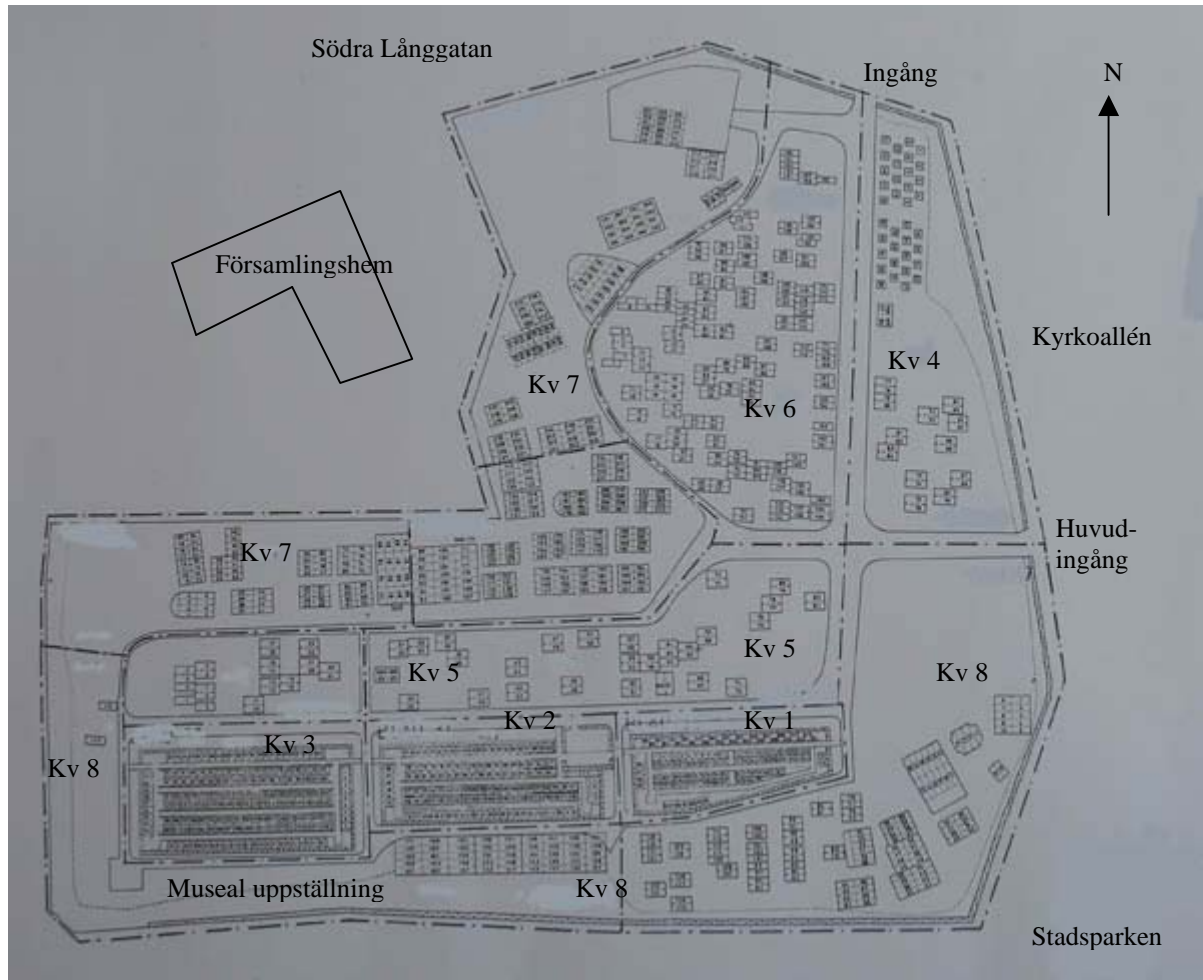
Vegetation

Kyrkogården omges inte av någon egentlig trädkrans, men stora träd finns sporadiskt placerade utanför kyrkogårdsmuren på kommunal mark. Inne på kyrkogården är stora träd placerade längs de större gångarna, men även i några fall i kyrkogårdens utkanter. Kyrkogårdens träd utgörs framförallt av skogslönn, lindar och någon hästkastanj. Framförallt i

kvarter 1-3 finns låga häckar kring gravplatserna. Buxbom och liguster förekommer mest. Över stödmuren i nordost växer murgröna.

Gångsystem

Gångsystem med grusade gångar. I nord-sydlig riktning finns en trädkantad, rak gång mellan kvarter 4 och 6. I öst-västlig riktning finns två parallella, trädkantade gångar med ett mellanliggande gräsparti som breder ut sig mellan kvarteren 1-3 i söder och 7 i norr. En bågformad gång går mellan kvarter 7 och 6. I övrigt finns lite mindre gångar mellan och inom kvarteren.

Gravkarta över Gamla kyrkogården i Oskarshamn.

Gravvårdstyper

Blandade gravvårdstyper från 1800-talets slut och fram till 2000-talet. Utmärkande är de många mycket påkostade och stora stenarbetena med kraftiga gravstenar och omgärdande murar, stenramar och staket som finns i kvarter 7 och 8. Här finns också en hel del grusgravar. I urngravsområdet finns många liggande gravvårdar, men i övrigt är de flesta placerade stående. Grå, svart och röd granit dominerar som gravstensmaterial. Ett antal vårdar och gravplatsanordningar finns också av sk Våneviksgranit, som är en röd granit som förekommer i trakten. Några få vårdar är också av marmor eller har inslag av sandsten. Många gjutjärnsvårdar har sannolikt tidigare funnits på kyrkogården. Några gjutjärnskors finns kvar framförallt sekundärt placerade i den museala uppställningen av gravvårdar. Ett par gjutjärnsvårdar i nygotiskt utförande står dock kvar på ursprunglig plats.

Minneslund

Minneslund saknas på den Gamla kyrkogården, men finns på Västra kyrkogården.

Övrigt

Söder om kvarter 3 finns ett långsmalt område som brukas för uppställning av gravvårdar som av olika anledningar flyttats från sin ursprungliga plats. Bland vårdarna finns många mindre gravstenar av den typ som var vanlig i linjegravsområden i slutet av 1800-talet. Denna typ saknas i övrigt på kyrkogården idag. Här finns också några större gravstenar, varav en berättar om sjökaptten Thörngren som avled 1887, samt ett större antal gjutjärnskors. Tre av korsen är små och enkla och har tidigare markerat barngravar från 1870-talet. Ett av korsen har en genombruten dekor medan resterande 14 är exakt likadana och saknar genombruten dekor. Korsen är från 1870-90-talen och har alla varit en enda persons minnesmärke vilket talar för att de stått på ett linjegravsområde. Gjutjärnsvårdarna är svartmålade och i relativt gott skick, även om flera är avrostade nertill. Området är intressant även om gravvårdarna är flyttade från ursprunglig plats. Genom att studera denna plats kan man också få en bild av hur gravvårdarna på allmänna linjen såg ut i slutet av 1800-talet. Av det stora antalet gjutjärnskors att döma bör sådana ha varit vanliga på kyrkogården tidigare. Här finns höga kulturhistoriska värden att tillvarata. Samtliga gravvårdarna i detta område vårdas av kyrkoförvaltningen. Gravvårdarna av gjutjärn bör föras in på församlingens inventarieförteckning.

Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning

Kvarter 1-3

Allmän karaktär

Kvarter 1-3 rymmer omkring 430 urngravsplatser och är ett område med låg profil och enkel och tydlig struktur. Kvarteren omgärdas vart och ett av en låg häck av liguster. I kvarter 1 finns låga häckar av buxbom som sidohäckar mellan varje gravplats, i kvarter 2 och 3 bildar häcka av buxbom rygghäck åt de mittersta raderna, vilka också avslutas med flankeringshäck av buxbom. Vårdarna är placerade i gräs. I kvarteret finns gångplattor av skiffer.

Kvarter 1 med sin strikta struktur av liggande och stående vårdar och buxbomhäckar.
(KI Oskarshamn ga kyrkog 033)

Kvarter 2 med två äldre gravvårdar som blivit kvar då kvarteret nyplanerades vid 1900-talets mitt. Den rustika korsformiga vården är daterad 1924. Träkorset är kyrkogårdens enda bevarade.
(KI Oskarshamn ga kyrkog 034)

Kvarter 3 mot öster med sin låga profil och strikt ordnade rader. I fonden syns kyrkans torn.
(KI Oskarshamn ga kyrkog 024)

Gravvårdstyper

Gravstenarna är genomgående relativt små och rektangulära samt av grå, svart eller röd granit. I kvarter 1 och 2 finns en tydlig gruppering med mestadels stående stenar i kvarterets utkanter och liggande i mitten, medan nästan samtliga stenar i kvarter 3 är stående. Stenarna är enkla och med korta inskriptioner. Vanlig dekor består av kors, sol eller blomma.

Många gravplatser tillhör makar eller en familj. Många av vårdarna saknar angivelse av årtal. Ortnamn anges inte alls. På några stenar nämns den dödes yrkestitel såsom direktör, sjökaptan, landsfiskal, fartygsinspektör, linjeförman, orgelbyggare, stadsträdgårdsmästare, handelsresande, materialförvaltare, köpman, murarmästare, skeppsmäklare, sjöingenjör m fl. Vårdarna är daterade till främst 1960-70-tal. I kvarter 3 finns två bevarade äldre vårdar från tiden före det att urngravsområdet anlades. Sannolikt är de flyttade för att passa in i den nya strukturen. Det gäller nr 42 och nr 140, vårdarn över murarmästaren Sjöberg m fl, respektive styrman Petersson m fl. Båda stenarna framträder tydligt då de har en äldre karaktär och är högre än de övriga stenarna. I kvarter 3 finns en modern smidesvård som är utförd med inspiration efter äldre modell (gravplats nr 117). Mellan kvarter 1 och 2 finns två äldre stenar och ett träkors (kyrkogårdens enda bevarade) med en inristad inskription som idag är oläslig.

Kulturhistorisk bedömning

Urngravsområdet är strikt anordnat på ett sätt som är tidstypiskt för 1900-talets mitt. Vårdarna är små, enkla och tydligt organiserade med stående vårdar för sig och liggande för sig. De låga häckarna bidrar till strukturens tydlighet, men mjukar också upp intrycket. Strukturen bör värnas som ett tidstypiskt tillägg från 1900-talets mitt. Områdets låga profil gör att det väl smälter in i det omkringliggande kvarterens äldre karaktär. Förekomsten av de få äldre gravvårdarna är intressant, även om de inte står på ursprunglig plats. Genom deras närvaro får

kvarteren en historisk kontinuitet. De äldre gravvårdarna bör långsiktigt bevaras på plats även då gravrätten gått ut.

Kvarter 4

Allmän karaktär

Kvarter 4 är ett urngravsområde anlagt på 1980-talet. Gravstenarna är tätt placerade i gräs, de flesta stående.

Gravvårdstyper

Vårdarna är av olika stenmaterial och olika typer. Röd och ljus grå granit dominerar dock. Några är enkelt rektangulära till sin form, medan många har en asymmetrisk och friare form. Några naturstenar finns också. Gravvårdarna är daterade från 1986 och framåt. Vanliga motiv på stenarna är blommor och fåglar. Den dödes yrkestitel anges på några få vårdar, såsom riksdagsman, mästerlots och advokat. Vid några gravplatser finns små plantor av buxbom planterade. I områdets södra del finns tre gravvårdar från 1900-talets första år bevarade. Det handlar om två små stenar och ett litet gjutjärns kors, det senare över Elsa Hellqvist d. 1903. Detta bör vara rester från allmänna gravar som fanns i området tidigare.

Kvarter 4 mot öster med blandade vårdar av modernt snitt. (KI Oskarshamn ga kyrkog 092)

Kvarter 4 mot väster med en äldre vård som står kvar sedan tiden före kvarteret gjordes om för urngravar. Sannolikt är gjutjärnskorset från 1903 en rest av ett linjegravssystem. (KI Oskarshamn ga kyrkog 091)

Kulturhistorisk bedömning

Kvarter 4 är ett urngravsområde anlagt vid 1900-talets slut och är för denna tid tidstypiskt organiserat med tätt ställda vårdar enkelt placerade i gräsmatta. Området skiljer ut sig från kyrkogårdens övriga områden både p g a gravstenarnas varierade utförande, som hör det sena 1900-talet och det tidiga 2000-talet till, och p g av den stora mängden vårdar på liten yta. Kvarteret utgör ett tydligt tillägg på den gamla kyrkogården. Med tanke på kyrkogårdens historia och nuvarande utseende kan man tänka på att reglera typen av vegetation på de enskilda gravplatserna. Buxbom kan exempelvis uppmuntras medan exempelvis gran inte bör förekomma. De tre bevarade gravvårdarna från den tid då området användes för begravingar på allmänna linjen ger kvarteret en historisk kontinuitet. Dessa tre bör långsiktigt bevaras på plats även då gravrätten gått ut.

Kvarter 5-6

Allmän karaktär

Kvarter 5 och 6 ligger i kyrkogårdens inre delar. Båda omgärdas av gångar. I kvarter 5 finns många stora träd. Strukturen är enkel och densamma i båda kvarter, med äldre gravvårdar placerade med ojämna avstånd i gräsmatta. I kvarter 5 är sannolikt samtliga gravplatser återlämnade till församlingen och här finns få gravstenar med tanke på ytan. I kvarter 6 är det tätare mellan vårdarna, i något parti så tätt att man kan tänka sig att stenarna en gång blivit hopflyttade. I kvarter 6 finns ännu sådana gravplatser som vårdas av anhöriga till den döde, men de flesta platserna saknar plantering och troligen är återlämnade. I båda kvarteren är merparten av vårdarna stående och jämförelsevis höga. I kvarter 5 är ett stort ankare placerat, sannolikt som åminnelse om stadens maritima historia.

Kyrkogårdens mittersta och lägsta belägna del med kvarter 5 avgränsat av trädkantade gångar. Bild mot öster. (KI Oskarshamn ga kyrkog 022)

Kvarter 5 mot öster med några av de glest placerade vårdarna. (KI Oskarshamn ga kyrkog 101)

Kvarter 5 mot väster. Här med en av de nygotiska gjutjärnsvårdarna i bildens mitt. (KI Oskarshamn ga kyrkog 102)

Kvarter 6 mot nordväst.
KI Oskarshamn ga kyrkog 097)

Kvarter 6 mot sydväst. Här syns flera av kvarterets höga och äldre gravvårdar. Den ståtliga avbrutna kolonnen, en symbol för ett avbrutet liv, är daterad 1904. (KI Oskarshamn ga kyrkog 080)

Gravvårdstyper

Kvarterens gravvårdar utgör något av en provkarta av olika typer från tiden kring sekelskiftet 1900. De äldsta finns i kvarter 5, där den allra äldsta är daterad 1887, medan nästa samtliga övriga är daterade till 1890-talet. I kvarter 6 är merparten av gravstenarna från 1900-talets allra första år. Många av stenarna är höga och kraftiga, utförda av grå eller svart granit, några av röd sk Våneviksgranit. Vissa av vårdarna har enkelt rundad överdel, medan andra har vinkelställt eller asymmetriskt krön. Någon är rustik och oregelbunden och bär mer av historiserande, eller nationalromantiska drag. Ett par gravstenar har formen av ett kors, en har formen av en obelisk och en är utförd som en avbruten kolonn, som en symbol för ett liv som blev för kort. I kvarter 6 finns en liggande gravsten av vit marmor. I området finns några gjutjärnsvårdar, två i tydligt nygotiskt utförande och två kors. Båda de nygotiska bär engelsk inskription och åtminstone en är rest över en sjöman. Inskriptionen på denna lyder: "In memoriam John Johnson who died suddenly on SS Falcon in Oskarshamn Age 30 years 14/9 1887 He sleeps in Jesus". Många av området gravvårdar har den dödes yrkestitel angiven. Öfverkonstapel, sjökapten, kvartersman, fältskärmmästare, fabrikör, smidesmästare, ornamentshuggare och kakelfabrikör är några av de som nämns. Angivelse av ortnamn saknas i princip. I kvarter 5 finns en gravsten som har inskription på båda sidor, båda daterade 1891. Detta är en ovanlig företeelse. I kvarter 5 finns också en gravplats med en murgrönskulle.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarter 5 och 6 brukades i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talets av stadens burgna medelklass, främst som område för familjegravar. Kanske var platserna då omgärdade av låga häckar eller av stenramar och ytan belagd med grus. Murgrönskullar, varav en finns bevarad idag, kan också ha utgjort ett vanligt inslag. I de enskilda gravstenarna finns kulturhistoriska värden att tillvarata som handlar om personhistoria, stilhistoria och konstnärliga värden. Alla stenarna tillsammans i de två områdena har ett miljöskapande värde som ger kvarteren den ålderdomliga karaktär som det har idag. Genom de olika personnamnen och yrkestitlarna kan mycket av Oskarshamns historia följas drygt 100 år tillbaka i tiden. Samtliga av kvarterens gamla gravvårdar bör bevaras på plats för att nuvarande karaktär ska behållas. Gravvårdarna av gjutjärn bör föras in på församlingens inventarieförteckning.

Kvarter 7-8

Allmän karaktär

Kvarter 7 och 8 ligger i kyrkogårdens yttre områden, kvarter 7 i nordväst och norr och kvarter 8 i söder. Båda kvarteren ligger på ytor som är något förhöjda jämfört med övriga kyrkogården. I kvarteren finns främst familjegravar varav många är av monumental art. Här finns många kraftiga och påkostade stenarbeten, både i form av gravstenar och som omgärdningar till gravplatser. I kvarter 8 finns ett mindre område med gravstenar i gräsmatta i rader som löper i nord-sydlig riktning. I övrigt är de flesta gravplatserna placerade på kyrkogårdens yttre kant med gravvårdar vända ned mot kyrkogården. De flesta av gravplatserna är anlagda under 1800-talets slut och 1900-talets första decennier.

Kvarter 7 mot norr med en av de mer påkostade familjegravplatserna. Tegelhuset i bakgrunden är församlingshemmet. (KI Oskarshamn ga kyrkog 068)

Gravvårdstyper

Dominerande i områdena är de monumentala familjegravarna med påkostade stenarbeten. Stenarbetena är i form av gravstenar, men än mer påkostat i form av murar/staket kring gravplatserna, som pollare och som trappor. Materialet är oftast röd granit, ibland grå eller svart. I några fall har sk. Våneviksgranit använts. I både kvarter 7 och 8 är merparten av gravstenarna från 1800-talets sista decennier eller 1900-talets första. Men gravstenar från samtliga av 1900-talets senare decennier förekommer också. Många av familjegravarna har brukats under lång tid och har en gammal huvudsten och senare tillkomna mindre stenar på platsen. Många av platserna har en grusad yta. Några omgärdas av smidesstaket eller en kombination av stenfundament och smidestaket eller järnkättingar. Murgrönskullar finns på flera av gravplatserna, med viss koncentration till den västra delen av kvarter 7. Kring några av platserna finns låga häckar av buxbom. Ibland förekommer buxbom som en liten häck inne på gravplatsens grusade yta. På några av gravplatserna finns stora vita snäckskal placerade. En av gravplatserna i kvarter 8 har fyra stora lindar, planterade i gravplatsens fyra hörn.

Många av gravplatserna har en mycket stor yta till förfogande. Som exempel kan nämnas konsul Wijkströms gravplats i kvarter 7 vilken upptar 21 gravplatser. Platsen är grusad och omgärdas av en stenram. Huvudstenen är av oblistkyp av röd granit. På platsen finns också några liggande stenar, fem murgrönskullar samt tre formklippta tujor. I kvarter 8 finns ett terrasserat parti, avgränsat av en stödmur av granit och med trappor av granit, vilket rymmer tre familjers gravplatser. På gravplatsen finns hela 45 gravplatser markerade. Tre familjers gravstenar markerar platsen som numera är insådd med gräs. Gravvårdarna är av grå och svart granit, en mycket bred och klassicerande till sitt uttryck, en i form av en obelisk och en kraftig, hög och rustik i sin yta.

Kvarter 8 mot nordväst. Här en av de mer påkostade gravplatserna över en borgmästare från 1920-talet. (KI Oskarshamn ga kyrkog 110)

När det gäller gravvårdstyper i de båda kvarteren är variationen stor. Många av vårdarna är höga och kraftiga. Vissa av vårdarna har enkelt rundad överdel, medan andra har vinkelställt, eller svagt rundat krön. Klassicerande motiv förekommer rikligt såsom stenar formade som en antik tempelportik eller obeliskformade vårdar. Några stenar är utförda som kors. Ytterligare många andra är grova med rustik yta, med påverkan från de nationalromantiska strömningarna i 1900-talets början. Liggande vårdar förekommer också, speciellt som senare tillägg i en äldre familjegravplats med en monumental huvudsten. Speciellt i kvarter 8 finns några gravvårdar som utmärker sig ytterligare. Hit hör fyra vårdar av sandsten och marmor, från 1800-talets sista decennier, varav en har i sandstenen uthuggen bladornamentik. En av de andra är vårdan över Garverifabrikören Blomquist, d. 1879, med inskriptionen "Kristus är mitt lif och döden är min vinning". Själva stenen är av sandsten, men har en inskriptionsplatta av marmor i nygotisk spetsbågeform samt ett lagerkranssprytt kors på stenens topp. I området finns också liggande kalkstensvård med oläslig inskription. I kvarter 8 finns ytterligare en nygotisk gjutjärnsvård. Precis som de i kvarter 5 är denna rest över en förlist sjöman och inskriptionen är på engelska, "Sacred to the memory of Silvanus Silverster Steward SS Oxford. Born in 1843 in Folkstone died 20 june 1876 Oskarshamn. A loving shipmate a

friend singer a tender brother lies here. His end was sudden. Erected by friends". I kvarter 7 finns bl a en sten i form av en pergamentsrulle i marmor och en liggande häll av granit med bronsringar i hörnen, bland många andra anmärkningsvärda. I kvarter 7, längst i norr finns en för kyrkogården, utmärkande gravplats som tillhör familjen Petré. Platsen som omgärdas av stenpollare och liguster ligger något separerad från den övriga kyrkogården och har en egen grind. Huvudstenen är i form av ett kors av svart granit. På platsen finns också några murgrönskullar. P. Petré var känd "träpatron" i Oskarshamn.

Den dödes yrkestitel anges på ett stort antal gravvårdar i båda kvarteren. Exempelvis förekommer rådman, löjtnant, disponent, fotograf, apotekare, överstelöjtnant, garverifabrikören, redaktör, sjökaptän, advokat, kakelfabrikör, grundläggare och häradshövding.

Kvarter 8 mot väster. Här syns bland andra en marmorvård daterad 1876. (KI Oskarshamn ga kyrkog 107)

Kvarter 8 med några av de påkostade och äldre gravplatserna. (KI Oskarshamn ga kyrkog 108)

Övrigt

Snäckan hör i begravningssymboliken samman med föreställningar om uppståndelse. Speciellt under 1800-talet och under tidigt 1900-talet var det en vanlig sed att placera snäckor vid en gravsten (precis som den används i trädgårdar vid samma tid).

Kulturhistorisk bedömning

Kvarter 7 och 8 anlades med början då kyrkogården tillkom på 1870-talet. Här bereddes plats för stadens högre samhällsskikt. Idag är de monumentala stenarbetena det mest påtagliga och utgör en viktig karaktäristik för kyrkogården. De välbärgade familjernas platser utformades för att tydligt avskiljas från varandra och från kyrkogårdens övriga kvarter. Från de monumentala familjegravarna som ligger på kyrkogårdens höjdparter kan man blicka ut över den resterande kyrkogården. Anläggningsformen är på många sätt tidstypisk, med ett utnyttjande av områdets naturliga förutsättningar och ett tydligt avskiljande mellan olika typer av gravplatser vilket bl speglar samhällets olika sociala skikt. Många av företeelserna i kvarteren är värda att långsiktigt skyddas. Det gäller ålderdomliga traditioner såsom grusgravar, olika typer av omgärdningar av sten, smide m m samt buxbomhäckar. De kraftiga murarna och stenramarna är mycket viktiga för att bevara kvarterens karaktär. Särskild vård och omsorg kräver också de murgrönskullar som finns bevarade. De representerar en ålderdomlig typ av gravanordning som tidigare varit vanlig på våra kyrkogårdar. Ett hantverksmässigt och stilhistoriskt värde finns i flera av områdets enskilda gravvårdar. I Oskarshamn finns/fanns stenhuggerier som tillverkade gravvårdar. Man kan tänka sig att flera

av kyrkogårdens gravvårdar är lokalt tillverkade. Många av kyrkogårdens gravplatser och gravvårdar rymmer också lokal- och personhistoriska värden och utgör en byggsten i historien om Oskarshamns stads utveckling. De smidesvårdar som finns bör införas på församlingens inventarieförteckning och vårdas av församlingen.

Det är den stora mängden av äldre gravvårdar och gravanordningar som tillsammans skapar den specifika karaktär som präglar kvarteren. I det fortsatta bruket av kvarterens ytor är det viktigt att ta hänsyn till det redan befintliga. Vissa vårdar skulle med tiden kunna återanvändas om behov finns. Det gäller även vissa gravplatser som kan återbrukas med tillägg av nya gravstenar. De nya gravvårdarna bör då anpassas till platsens och kvarterets befintliga karaktär.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET

Oskarshamns gamla kyrkogård togs i bruk 1875, ett par decennier efter det att Oskarshamns stad fått sina stadsrättigheter. Kyrkogårdens utveckling är intimt förknippad med stadens utveckling. Här har också många av stadens socialt och ekonomiskt framgångsrika familjer sina gravplatser. Kyrkogårdens är anlagd som en parkkyrkogård där de stora och lummiga kyrkogårdsträden är en uppskattad och kulturhistoriskt viktig del av upplevelsen. Strukturen är en blandning där den klassicistiska påverkan gjort alléerna till ett viktigt inslag, medan resten av kyrkogårdens friare utformning och oregelbundna kvarter har påverkats mer av den engelskt naturinspirerade parkstilen. Genomgående är det av vikt att gångsystem, kvartersindelning och allmän utformning bibehålls då dessa visar på särdrag i kyrkogårdens olika delar. Sannolikt hade kyrkogården vid 1900-talets början större områden med grusgravar och låga häckar eller stenramar, och med murgrönskullar som ett vanligt inslag. Gjutjärnsvårdar och träkors bör också ha varit vanligt förekommande. Än mer än idag återspeglades då samhällets sociala skillnader genom kontrasterna mellan de individuellt utformade monumentala gravarna på höjderna kontra de plana gravkvarterens enklare vårdar och gravplatser. Uppdelningen i sig har ett socialhistoriskt värde. Med tiden har kyrkogården förändrats. Allmänna linjens gravvårdar är idag i stort försvunna och har ersatts av urngravskvarter i tidstypiskt organiserad 1950-60-talsstil. Många gravar saknar idag gravrättsinnehavare, men vårdas av kyrkogårdsförvaltningen för att kyrkogårdens ålderdomliga karaktär ska kunna bevaras. Oskarshamns kyrkogård är idag en plats dit människor kommer för att besöka gravar, men också för att få en stunds stillhet. Kyrkan, kyrkogården och stadsparken skapar tillsammans denna kontemplativa plats med historisk kontinuitet.

På gamla kyrkogården har stadens invånare begravts sedan 1800-talets sista decennier. En vandring över kyrkogården berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner, synen på döden och på sorgarbete i stort - traditioner som skiftat både beroende av samhällsklass och av tid. De enstaka gravvårdarna och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och många gånger om hantverksskicklighet. I Oskarshamns fall kan detta också kopplas till en lokal stenindustri. Många av de enskilda gravvårdarna rymmer konstnärliga eller stilhistoriska värden. Många rymmer information som handlar om person- och/eller lokalhistoria i form av personnamn och titlar. På Gamla kyrkogården är bara i enstaka fall ort- eller gårdsnamn angivna på gravvården. Detta är typiskt för stadskyrkogården och något som ofta skiljer en sådan från en landsortskyrkogård. På Oskarshamns kyrkogård förekommer titlar som exempelvis sjökaptan, mästrelots, fotograf, kammarskrivare, tullinspektör, smedmästare, disponent, löjtnant, borgmästare och kakelfabrikör, vilka alla vittnar om kunskap, näringar och samhällsfunktioner som funnits i staden.

På kyrkogården finns en ovanligt stor koncentration av gravvårdar och gravanordningar från 1800-talets slut och 1900-talets början. Gravvårdar av gjutjärn bör samtliga införas på församlingens inventarieförteckning, då de är en ovanlig gravvårdstyp. Särskild omsorg bör ägnas vårdarna av sandsten, marmor och kalksten. Massverkan av äldre gravvårdar och gravanordningar är betydelsefull för att bevara kyrkogårdens karaktär. Grusade gravplatser bör även fortsättningsvis vara belagda med grus, stenramar och staket bör bevaras. Murgrönskullar, som tidigare varit vanligt förekommande på våra kyrkogårdar, bör skötas och vid behov förnyas. Vid nyanvändning av områden och gravplatser bör finnas rekommendationer eller regler som tillser att nya vårdar anpassas i storlek, material och placering till kyrkogårdsmiljön. Återanvändning av övergivna gravvårdar kan i vissa fall vara en lösning. De bör då stå kvar på plats men vändas på för att göra en inskription på den forna

baksidan. Att vårda kyrkogårdens träd och på lämpligt sätt förnygra är en del i bevarandet av kyrkogårdens karaktär.

Sammanfattningsvis:

- Ett kulturhistoriskt värde finns i kyrkogårdens struktur som sådan med de olika karaktärerna, vilka speglar olika skeden i kyrkogårdens utveckling och sociala skikt i samhället under olika tider.
- Gamla kyrkogården tillsammans kyrkan skapar en värdefull kulturmiljö mitt i centrala Oskarshamn.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet
Kalmar läns museums topografiska arkiv
Lantmäteriet

Bergström, C F, Oskarshamns historia, Oskarshamn 1906
Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992
Hammaskjöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001
Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985
Hofrén, Manne (red), Oskarshamn 1856-1956, Oskarshamn 1956
Larsson, Lars-Olof, Växjö stift under 800 år, Karlskrona 1972
Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999
Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härad i Östergötland. Stockholm 1983
Åberg, Göran, Sankt Sigfrids stift i historia och nutid, Växjö 1996

Svenska kyrkans hemsida: www.svenskakyrkan.se

Uppgifter lämnade av Lennart Holmqvist, kyrkogårdschef, Oskarshamns stadsförsamling